

A jutasi őrmester

Hadtörténeti-etimológiai nyomozás

Néhány évvel ezelőtt az egyik közéleti személyiség feljelentést tett, mert nevében ordenáré üzeneteket küldözgetett valaki. Ezt mondta akkor erről: (a szövegektől) a „legelszántabb jutasi őrmester is elpirulna” (És azért volt szükség a feljelentésre, hogy megállítsák a 2010-es kampány eldurvulását)¹. Bár ez az idézet is arra utal, hogy a jutasi őrmester igen „harcedzett”, különösen az ordenáré kifejezésekkel kapcsolatban, a jutasi őrmesterrel kapcsolatos, általam jól ismert mondásra azonban nem találtam példát a világhálón. A szólást ugyanis én így ismerem: *káromkodik, mint egy jutasi őrmester; olyan, mint egy jutasi őrmester*. Mindkét szóláshasonlatot akkor használjuk, ha valaki különösen durván káromkodik. Emlékeim szerint a honvédségnél hallottam, de ez nem biztos. A közéleti személyiség is erre a káromkodós jutasi őrmesterre célzott.

Hasonló és már szótározott szólásunk: *káromkodik, mint egy zupás őrmester* (cifrán káromkodik) (O. Nagy 1982: 534; Bárdosi 2003: 851). A zupás őrmester a továbbszolgáló altiszt. Ő már az értelmező szótárba is bekerült: *olyan, mint egy zupás őrmester* (gorombán hatalmaskodó) (ÉKSz. 2003, 1500). A *bezupál, zupás őrmester* kifejezéseket magam is ismertem és használtam is a honvédségnél – az önkéntesen továbbszolgáló katonákat értjük rajta. Érdekes, hogy az katonai szolgáltatással szinte azonos időben, az ország különböző részeiből származó gyűjtésből készült katonanyelvi szlengszótárak nem ismerik ezeket a kifejezéseket (Kövesdi–Szilágyi 1988; Kiss 1992). A *zupás* etimológiájáról pedig csak annyit, hogy a szótárak a német *Suppe* ’leves’ szóból származtatják: (reggelire adott) rántott leves, amelyben van egy kevés jelentéstani bukfenc. Mindenesetre Ballagi szótárában látezik olyan adat, hogy: *zupál* – valakit ütlegel, ver, ez sokkal inkább motiválta kapcsolat lenne, de ezzel nem akarom azt állítani, hogy biztos (Ballagi 1868: 2/768).

Léteznek tehát a durva beszéddel kapcsolatos szólások: *káromkodik, mint a jutasi őrmester; olyan, mint a jutasi őrmester*; illetve: *káromkodik, mint egy zupás őrmester; olyan, mint egy zupás őrmester*. De vajon honnan, kitől ered a jutasi őrmesterrel kapcsolatos szólás?

Nyomába eredtem a jutasi őrmesternek. Földesi Ferenc ezt írja róla: „talán már közhelynek is számító megjegyzés (főleg ha a társaságban »katonaviselt« férfiak beszélgetnek katonaemlényeikről) a »jutasi őrmester«, ami mára már fogalommá vált. Az idősebb férfiak számára – főleg ha a második világháború alatt teljesítették katonai szolgálatukat –, az igazi katona eszményét képviselte a jutasi altisztképzőben végzett tiszthelyettes. Sajnos, a »jutasi őrmester« képe sokszor úgy él az emberek emlékezetében, mint faragatlan tuskó, bakafaló vadállat, pedig ez így nem helytálló. Éppen a követelménytámasztás, a katonás fellépés és a fegyelmezetség jellemezte az iskolából kikerülő altisztet. Az altisztképzőt oktatási-nevelési-kiképzési színvonalra alapján Horthy Miklós kormányzó »az ország egyetlen mintaszéri intézetének« minősítette. Történetek megemlékezések a »Jutasi őrmesterek«-ről, az iskoláról, az ott folyó képzésről több tanulmány is megjelent. Azonban rehabilitásukról csak néhány kezdeményezést ismerek. Az altisztképző udvarán állt egy emlékmű, amelyen a világháborúban elesett altisztek neveit örökítették meg. Valamikor valakik lerombolták, kitörölve az emlékezetből azokat a »Jutasi Hősök«-et, akik életüket áldozták a beosztottjaikért, a bajtársaikért, az elveikért, a hazáért” (Földesi 2010²).

A történelmi (hadtörténeti) háttér pedig a következő. A Veszprém melletti Jutason (máshol: Jutaspuszta, sőt Jutapuszta) létezett egykor egy tiszthelyettes képző iskola. Egy 1924. szeptember 15-én kelt irat szerint a honvédelmi minisztérium a jutasi tábornok újonnan megalakuló altisztképző intézetnek jelölte ki. A terület a város szélén volt, közel a vasútállomáshoz és a Bakony dombjaihoz, ahol az intézet a fő céljához, a katonai kiképzéshez jó feltételeket tudott kialakítani. A honvédelem. hu oldalon³ található írás így mutatja be az egykori jutasi altisztképző iskolát (a nyilvánvaló helyesírási hibákat javítottam): „A szervezeti felépítésében már a kezdetektől a fegyvernemi kiképzés megvalósítását tartották a szem előtt. Ennek megfelelően került kialakításra az iskolaparancsnokság, egy gyalogzászlóalj, amelybe három puskás század és egy nehézfegyver alosztályt szerveztek

¹ Forrás: https://mno.hu/belfold/egy_jutasi_ormester_is_elpirulna_alpari_uzenetek_tarlos_neveben-255445.

² Forrás: http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/konyvek/hads/info/f/foldesi1_i.html.

³ <http://www.honvedelem.hu/cikk/11393/a-jutasi-ormesterek-eros-hite-es-eros-akarata>.

be. Ezen kívül egy gyorsosztály, amely egy »páncélműves« és egy huszárszázadból állt; valamint a kor igényeit kiszolgáló műszaki és híradó osztaga is volt. Hajmáskéren települt a tüzérszázad, amely egy tábori és egy légvédelmi ütegből állt. Az iskolának ez a két részlege állandóan szorosan együttműködött egymással.” A kiképzőközpont mellett egy kisebb város jött létre: „Az iskola szervezését képezte az a kiszolgáló rész, ami ennek a nagy szervezetnek a működtetését biztosította. Sok dokumentumban megerősítik azt, hogy ez az iskola csaknem teljesen önálló volt. A lakotanya területén volt mosoda, fodrász, cipész, szabó és könyvkötő műhely. Az iskola ellátását nagyban segítette az, hogy rendelkeztek sertésgazdasággal, tehenészettel, méhészettel, vágóhíddal és kertészettel. Az iskola nyomdájában készültek a kiképzést segítő szabályzatok és a kiképző tanárok által írt tankönyvek. A kiképzéshez rendelkezésre álltak a jól felszerelt oktatótermek, sportpályák és tornatermek, és a katonai kiképzéshez nagyon jó lehetőséget biztosított a bakonyi kiképző pálya közelsége. A harcászati gyakorlatokat, lövészeteket a közeli gyakorlóterüken tudták végrehajtani. A hitéletet a katonák az iskola saját kápolnájában gyakorolhatták, de ezt – főleg télen – használhatták a közeli Jutapuszta lakói is.” A jutasi iskola hatása a közeli nagyvárosra is kiterjedt. „Az iskola érezhetően meghatározó szereppel bírt Veszprém mindennapi életében. Jelentős számban foglalkoztatott szakembereket, és a városba költöző tiszt, főtiszt állomány és családtagjaik a középréteg számát növelte. Ez a tény meghatározó abban, hogy a város olyan nagy kedvezményeket adott az iskola megalapításához. Az iskola terveinek elkészítésében és az iskola felépítésében nagy szerepet kaptak a város mérnökei szakemberei. A város és a Honvédelmi Minisztérium között volt egy megállapodás, mely szerint előnyben kellett részesíteni a veszprémi vállalkozókat, ha azok egyébként megfeleltek a versenytárgyalási feltételeknek.”

Honnan jön *Jutas*, *Jutapuszta* neve? Az FNESz (1988: 663) szerint Árpád harmadik fia, Jutocsa nevéből. Erre utaltak az altisztképző intézet főépületén elhelyezett „vezérszobrok”: „Kinizsi Pál, Jutas vezér az udvar felőli részen, Árpád vezér és Szent László az utcai fronton kerültek elhelyezésre. A főépület magasföldszintjén elkészült az iskola díszes címerfala, rajta az iskola jelmondatával: *Erős akarat minden akadályt legyőz – Erős akarat csak erős hitből fakad*. Ebből a mondatból vezethető le az iskola nevelési lényege, mely szerint itt olyan tiszthelyetteseket képeznek ki, akik akaratban és hitben erős összekötő kapcsolattá válnak a legénység és a felettük álló tisztek között” (Földesi 2010).

Nyelvi szempontból is fontos, hogy az egykori altisztképző iskola céljai között szereplő katonai erények tartalmazzák – a katonaságra egyébként jellemző – káromkodás tilalmát: A katona: „A nélkülözést és a fáradtságot jól tűrje, önmagával szemben legyen puritán. – A harctéren a kapott feladatokat önállóan, leleményesen hajtsa végre. – Legfontosabb a hazához való hűség elmélyítése, ’A hazáért mindhalálig’ jelszó feltétel nélküli elfogadása és képviselése. – Csak olyan feladatot adjon a beosztottaknak, amelyet maga is végre tud hajtani. – A kitolás, a káromkodás tilos.” (A kiemelés tőlem.) Ha az iskola elvei között ilyen hangsúlyosan szerepelt a káromkodás tilalma, akkor miként híresültek el mégis éppen a káromkodásról a jutasi őrmesterek? Erre is válaszol a már idézett írás: „egyes elképzelések szerint a probléma akkor kezdődött, amikor a II. világháború igényeinek kielégítése érdekében a tiszthelyettes képzés megszűnt. A tisztek nagy részét a frontra vezényelték. Az iskolát a »Kinizsi Pál« név megtartása mellett átkeresztelték Kiképző és Felállító Keretre. Ettől kezdve a kiképzésben a mennyiségi szemlélet vált elsődlegessé és a bevonatott tartalékos állomány semmilyen szempontból nem lett megszűrve. A nagy gyorsasággal felkészített altisztek, csak azt tudták, hogy hamarosan a fronton lesznek. Feltételezések szerint ezek a morális körülmények hozhattak ki olyan tetteket, reakciókat, amelyek miatt elhíresültek a jutasi őrmesterek” (Földesi 2010).

Jutason manapság csak a megyei levéltárnak helyet adó épület és a rajta elhelyezett emléktábla emlékeztet a Magyar Királyi Kinizsi Pál Honvéd Altisztképző és Nevelő Intézetre. A honvédség azonban a nemes honvédelmi hagyományok szellemében szeretné visszaállítani az egykori jutasi őrmesterek jó hírét. Az interneten megtalálható például a Jutasi őrmester túra, az egy évtizeddel ezelőtt civil kezdeményezésre létrejött, a veszprémiek által kedvelt program. 2016-ban a szentendrei altiszti akadémia hallgatói emlékeztek az egykori legendás Magyar Királyi Veszprém-Jutasi Honvéd Altisztképző Intézetre, és hagyományteremtő szándékkal tartottak emléknapot. Szűcs Sándor nyugállományú főhadnagy emlékezése: „Jutas többet jelentett nekünk egy iskolánál. Abban az időben az volt az irányelv, hogy a hadsereg részére szakmailag és emberileg is kiváló tiszthelyetteseket kell nevelni és képezni. Jutasra annak idején a legjobbak kerültek.” Majd megjegyezte: „1940-ben vagy

1941-ben Magyarországon járt a német hadügyminiszter és mielőtt visszautazott, interjút adott az egyik újságnak. Ebben a következőket mondta: »Két dolgot irigylek az önök hadseregétől, az egyik a hajmáskéri tüzérségi lőtér, a másik a Jutason lévő tiszthelyettesképző iskola« (A „Jutasi Altiszt”, mint kulturális örökség és a Veszprém-Jutasi Altisztképző Intézet épülete. Települési értéktárba történő felterjesztés).⁴ Az egykori jutasi altisztképző iskolát a Veszprém megyei települési értéktárba ajánlották. A felterjesztés fő indokaként két, Veszprémmel kapcsolatos szóolás szerepel: „Ha egy társaságban – bárhol az országban – szóba kerül Veszprém neve, két dolog biztosan eszébe jut mindenkinek (és jobbára meg is említi): »A királynék városa« és a »jutasi őrmester«, hiszen ez utóbbiról sokaknak ismert: »Jutas«, mint az intézet épületének helyet adó terület Veszprémben volt és van.” A települési értéktárba való felterjesztés, a honvédelmi hagyományok ápolása azt is szolgálja, hogy az egyértelműen pejoratív fogalomként vált jutasi őrmester képe ismét pozitív töltésű legyen, amit egyébként nyelvstratégiai törekvésnek is felfoghatunk. És majd eldől, hogy a „királynék városa” és a „jutasi őrmester” állandósult fogalmak (szólások) egyenlő szintre kerülnek-e a közvélekedésben.

SZAKIRODALOM

- Ballagi Mór 1868. *A magyar nyelv teljes szótára*. Második rész. Heckenast Gusztáv, Pest. (Reprint: Nap Kiadó, 2010.)
- Bárdosi Vilmos 2003. *Magyar szólástár*. Tinta Kiadó, Budapest.
- ÉKSz. 2003. *A magyar nyelv értelmező kéziszótára*. Főszerk.: Pusztai Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FNESz. 1988. Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Földesi Ferenc 2010. Erős hit – erős akarat: a Magyar Királyi Veszprém-jutasi Honvéd Altisztképző Intézet 1924–1944. Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány, Veszprém.
- Kiss Tamás 1992. Bakaduma. A mai magyar katonai szleng szótára. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Kövesdi Péter – Szilágyi Márton 1988. *Egy nagykanizsai laktanya nyelve és folklórja*. Magyar csoportnyelvi dolgozatok 38. ELTE–MTA, Budapest.
- O. Nagy Gábor 1976. *Magyar szólások és közmondások*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Balázs Géza

egyetemi tanár

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Partiumi Keresztény Egyetem

⁴ www.veszprem.hu/.../component/.../4138-a-qjutasi-altisztq-mint-kulturalis-oeroekseg.